

פרספקטיבות פוליטיות 2017

ועידת מאבק סוציאליסטי
2—4 בנובמבר 2017

פרק 4

המאבק הפלסטיני והתסיסה תחת משטר הכיבוש

המאבק בכיבוש ובכל צורה של דיכוי לאומי הוא תנאי יסוד לקידום פתרון לסכסוך הלאומי ומציאות של שלום אמת. לפני שלושים שנה פרצה האינתיפאדה הראשונה, התקוממות ההמונים ההרואית שטילטלה מהיסוד את משטר הכיבוש. ההכרזה על מדינת פלסטין בעיצומה של ההתקוממות זכתה לתמיכה מרוב מדינות העולם, וההתקוממות הצליחה לחולל שינוי מסוים גם בגישות בחברה הישראלית. היא הגבירה את התמיכה הציבורית הישראלית ברעיון של הקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל כחלק מפתרון מדיני לסכסוך, וגררה את מדינת ישראל לראשונה למשא ומתן עם נציגים פלסטינים.

אך לא היה בכך די כדי להבטיח שחרור ממשי מהכיבוש ומהדיכוי הלאומי. ההתקוממות דוכאה ביד ברזל, "תהליך השלום" שימש למעשה ככיסוי להמשך הכיבוש בדרכים אחרות, ולא הייתה בנמצא הנהגה פוליטית מתאימה ומנוסה שתוכל להציע דרך להמשיך לבנות ולפתח את ההתקוממות. תחת זאת, בכירי אש"ף-תוניס בזמנו השתמשו בסמכות שצברו דווקא כדי לקדם שיתוף פעולה עם ההסכמים. "תהליך השלום", כפי שהסברנו, התנפץ באופן בלתי נמנע כשהמונים הפלסטינים שבו והתקוממו נגד הכיבוש, בשלב הראשון של האינתיפאדה השנייה, שבאופן טרגי, תחת דיכוי כבד ובהשפעת חולשות הנהגה בשטח, הוסטה לנתיב של פעולות צבאיות מבודדות ופעולות טרור.

אולם עד היום, ובמיוחד במזרח התיכון שאחרי הגל המהפכני של 2011, התרחיש של מאבק המוני פלסטיני מהלך אימים על משטר הכיבוש הישראלי, על המשטרים באזור ועל המעצמות הקפיטליסטיות העולמיות. בכמה צמתים בשנים האחרונות מערכת הביטחון הישראלית הזהירה את הממשלה מפני סכנה מבחינתם להתפרצות המונית בגדה המערבית, או במקביל מפני אפשרות להתפתחות מחאה המונית על גבול רצועת עזה.

על רקע ההתקפות המתמשכות מצד שלטון נתניהו, גל ה"התפרצות" של 2015 כלל במשך חודשים ספורים התקוממות מוגבלת של שכבת צעירים בעיקר. זו לא הצליחה לסחוף שכבות המוניות, כך שהזעם על הכיבוש, השכול והעוני תועל לעימותים סמליים עם כוחות הכיבוש, ובנוסף, למרבה הצער, לפעולות של הבסה־עצמית בדמות ונדליזם, אלימות לאומנית ואף טרור יחידים הרסני שגבה גם את חייהם של עובדים וצעירים חפים מפשע. מדובר בדפוס דומה לזה שאפיין קודם את מרבית גל ההסלמה במחאה ובאלימות סביב משבר המלחמה ב־2014, ובעצימות נמוכה יותר כבר בתקופת המשא־ומתן שקדם למשבר. הבידוד היחסי של אותה שכבה והשימוש בשיטות טרור שיחקו לידי שלטון נתניהו, שהגיב עם שורת צעדי ענישה קולקטיבית והכבדה של אמצעי הדיכוי נגד הפלסטינים משני צידי הקו הירוק. אך דווקא במזרח ירושלים התפתח מאבק שתפס את הממשלה לא מוכנה ואילץ אותה להתקפל.

מזרח ירושלים

שלטון נתניהו והעירייה הימנית בראשות ברקת פועלים במזרח ירושלים בשיתוף פעולה עם ארגוני ימין קיצוני משיחיים, ובהם גורמים כהניסטיים־פשיסטיים, המקדמים ייחוד וישראליזציה של הרכב האוכלוסייה והמרחב, והשתלטות לאומית־דתית זוחלת על רחבת הר הבית/מתחם המסגדים. תחת שלטון נתניהו הואצה משמעותית הפעילות ההתנחלותית בשכונות הפלסטיניות באגן ההיסטורי ובקרבתו. כך, מעל 20 משפחות פלסטיניות הושלכו מבתיהן בסילוואן מאז 2014 ועוד עשרות נוספות על הכוונת, לטובת מתנחלים מעמותת 'עטרת כהנים', שהמדינה היא שהעבירה לידיהם זכויות על הקרקעות בהן מתגוררים

פלסטינים'. במקביל המדינה הורסת עשרות מבנים פלסטיניים בשנה, ומאשרת בזו אחר זו תוכניות בנייה להרחבת השכונות היהודיות. הממשלה הנוכחית מאיימת גם להכריז על סיפוח רשמי של ההתנחלות מעלה אדומים לישראל, תוך קידום תוכניות לבנייה בשטח E1 (שבין ההתנחלות למזרח ירושלים) ובשטחים סמוכים.

מאז בניית חומת ההפרדה בעשור שעבר, תנאי המחיה של התושבים הפלסטינים בירושלים המזרחית הידרדרו קשות, ותחת שלטון נתניהו נרשם שפל חדש ברמת העוני. הגטאות הפלסטיניים שנכלאו מחוץ לחומה סובלים מהחנק הברוטלי ביותר, ורבות מהתושבים בהם סבלו בשנים האחרונות מהפסקות של חודשים באספקת המים – אספקת המים לנפש שם מסתכמת בכמחצית מרף המינימום שקבע ארגון הבריאות העולמי².

כ-80% (!) מ-305 אלף התושבים המהווים את הרוב הפלסטיני בירושלים המזרחית חיים מתחת לקו העוני תחת התעמרות יומיומית מצד רשויות הכיבוש. הם מוותרים בין היתר על אמצעי חימום או קירור ועל טיפולי שיניים מסיבות כלכליות. אחוז ההשתתפות בכוח העבודה עומד על כ-40% בלבד, והשכר החודשי הממוצע של פלסטינים בעיר נמוך בכ-3,000 שקל מהממוצע בקרב יהודים בעיר.

אף שהחרם על השתתפות בבחירות העירוניות נותר עד כה גורף, חלק מהתושבים פונים לנתיב התאזרחות, שחסום בדרך-כלל בפניהם, מרצון לשפר את זכויותיהם החוקיות ולהיפטר חלקית ממגבלות על חופש התנועה ומהסכנה התמידית שזכויותיהם כבעלי סטטוס של "תושבי קבע" שאינם אזרחים ישללו מהם והם יגורשו למעשה מירושלים – מאז כיבוש '67 נשלל סטטוס התושבות מיותר מ-14 אלף תושבים, כחלק ממדיניות שיטתית השואפת לקדם טרנספר זוחל לאוכלוסייה. בדומה לזירות אחרות, המדינה נוקטת נגד הפלסטינים מדיניות שיטתית של חנק תכנוני והפלת בנייה: בשנים 2010–2015, רק 7% מהיתרי הבנייה בירושלים ניתנו בשכונות הפלסטיניות. רק כעשירית מהתקציב העירוני מושקע בשליש הפלסטיני של אוכלוסיית העיר, וחסרות כיום מעל 2,000 כיתות לימוד לילדים פלסטינים.

¹ דוח "מכה בבטן: על מעורבות המדינה בהתנחלות בבטן אל-הוא, סילוואן", 'עיר עמים' ו'שלום עכשיו', מאי 2016

² דוח "מזרח ירושלים – נתונים מרכזיים", 'עיר עמים', פברואר 2016

על רקע ה"התפרצות" של סוף 2015, הממשלה והעירייה נקטו סדרת צעדי ענישה קולקטיבית. הורים לילדים פלסטינים שנתפסו מיידים אבנים נקנסו. שכונות הותקפו בידי כוחות מג"ב וכותרו באמצעות מחסומים. ואותם התושבים נהפכו באחרונה למטרה לפעולות נקם ראוותניות, כשהממשלה והעירייה החליטו להסלים הריסות בתים של פלסטינים כחלק מ"אכיפה שוויונית" כביכול, לאחר שהממשלה נאלצה מסיבות משפטיות לפנות את ההתנחלות עמונה. לפי דוחות של המשטרה עצמה, בדומה להתנהלות הצבא בגדה המערבית, כוחות מג"ב פושטים בחלק מהמקרים על הכפרים הפלסטיניים במזרח ירושלים במטרה להיכנס לעימות ישיר עם התושבים ולייצר עילה למעצרים³.

מזרח ירושלים הייתה בשנים האחרונות אחד המוקדים של מחאה לוחמנית על רקע העוני הכבד, הדיכוי וההתקפות על תושבים – בהן הרצח המפלצתי של אבו-ח'דיר ב-2014 בעין סערת ההסתה השוביניסטית בהנהגת נתניהו – וגם הפרובוקציות שמוביל שלטון נתניהו סביב מסגד אל-אקצא.

נקודת שיא נרשמה ביולי 2017, כשניסיון ציני של הממשלה הישראלית להדק את השליטה ברחבת המסגדים/הר הבית נענה במרד המוני-למחצה, שהכה הדים בגדה וברחבי האזור, ובתוך ימים ספורים השיג ניצחון. לא עזרו לממשלת נתניהו כל ההכרזות היהירות על השארת המגנומטרים והמצלמות באתר. ההתערבות הישירה של אלפי פלסטינים אילצה אותה להתקפל טקטית עקב פחד מהתרחבות נוספת של המאבק בשטח, שדחף אפילו את הרשות הפלסטינית להכריז על "הקפאת יחסים" זמנית עם ישראל. תנועת המחאה חשפה עד כמה מתחת לפני השטח הדיקטטורה של הכיבוש הישראלי בשורה התחתונה חלשה, ועצם הניצחון, אף שהיה נקודתי ולא מכריע, נסך ביטחון בצעירים פלסטינים שמאסו בהבטחות השווא ומחפשים דרך לקדם מאבק רציני בכיבוש.

בעקבות המחאה במזרח ירושלים, גורמים בממשלת נתניהו החלו לקדם תוכנית לאי-הכללת כמאה אלף פלסטינים המתגוררים בגטאות הפלסטיניים שמעבר לחומה במזרח ירושלים ברמה המוניציפלית בתחומי השליטה של עיריית ירושלים, כחלק מתוכנית ריאקציונית להגברת השליטה ולקידום הייחוד בשטח הפורמלי של ירושלים. בד-בבד, בחתירה לסכל

³ 'הארץ', יולי 2016

התעוררות מחודשת של מאבק המוני, הממשלה והעירייה פנו להגברת הרדיפה של פעילים מקומיים בשכונות הפלסטיניות ולתיקון סלקטיבי של חלק מהתשתיות – המהלך כוון לקדם את התעמולה לפיה מי שלא יאבקו בכיבוש "יכולים להרוויח", אלא שהתיקון, שנעשה בהיקף זעום בלבד, של תשתיות שהופקרו שנים, הוא הישג נקודתי נוסף של האלפים שיצאו להיאבק ביולי!

הפרובוקציה של ממשלת נתניהו סביב הר הבית/מתחם המסגדים שהציתה את המחאה הייתה חלק ממדיניות שמתדלקת את העימות הדתי סביב האתר, שמהווה מוקד התלקחות נפיץ לעימותים כמעט מראשיתו של הסכסוך הלאומי הציוני-ערבי. ארגוני "תנועת המקדש" האזוטריים, ששואפים להביא לבניית מקדש יהודי על חורבות כיפת הסלע, זוכים כיום, במיוחד מאז בחירות 2013, ללגיטימציה ותמיכה מהממשלה. כפי שהודה בנט ב־2014, אז כשר הכלכלה והשר לענייני ירושלים, "סוגיית הר הבית היא סוגיה לאומית ממדרגה ראשונה... הקמתי צוות וקבענו יעדים שאני מעדיף לא לפרט בשלב זה, אבל בגדול מדובר בהרחבה הדרגתית של הנוכחות היהודית להר הבית"⁴. הפנאטים כבר סימנו את היעד הבא: הרחבת ההגבלות על תפילת מוסלמים במתחם והקצאת זמני תפילה נפרדים במקום ליהודים על חשבון מוסלמים, בדומה להסדר שנכפה במערת המכפלה/המסגד האברהמי בחברון. המערכה לקידום השתלטות על מתחם המסגדים הירושלמי בידי המדינה וגורמי דת פוליטיים משתלבת בסדר־היום של המערכה הכללית להשתלטות לאומית ולנישול הפלסטינים.

המערכה הזאת מסתרת מאחורי רטוריקה כוזבת של "חופש פולחן". אי־אפשר לבחון תביעה לזכות כזו במנותק מההקשר. ביום אחד שבו המשטרה מגבילה את גיל הכניסה של מוסלמים למתחם היא מונעת כניסה "ממספר מוסלמים שהוא כמספר כל היהודים שנכנסו להר מאז ששת הימים", כפי שהסביר ב־2014 מפכ"ל המשטרה דאז. המקום, שמהווה אתר תפילה מוסלמי מרכזי כבר 1,300 שנה, אכן נחשב כקדוש גם עבור הדת היהודית. אך מי שמבקשים לשנות כעת את הסטטוס־קוו מטעמים לאומיים או דתיים מוכנים לגרור את היהודים והמוסלמים למלחמת דת בשם "חופש פולחן", ולכך חובה להתנגד. שינוי בהסדרי הפולחן הקיימים באתר כה רגיש לא יכול להתבצע בכפייה ותחת כיבוש אלא רק בהידברות ובהסכמה, על יסוד סיום הכיבוש ומיגור העוני במזרח העיר, וכינונה של בירת המדינה

⁴ nrg, יוני 2014

הפלסטינית בה. תנועת מאבק סוציאליסטי קוראת לכינון שתי בירות לאומיות בירושלים, על בסיס דמוקרטי וסוציאליסטי, תוך הבטחת שוויון, חיי רווחה, חופש תנועה, חופש פולחן וחופש מכפייה דתית. בהקשר כזה ניתן יהיה להסדיר באופן דמוקרטי גם את כלל סוגיות הניהול והגישה לאתרי פולחן.

מזרח ירושלים היא גם מוקד של ייאוש כבד, שמרסן בדרך-כלל התפתחות של מאבק המוני ודוחק יחידים נואשים לנתיב ההרסני של אלימות לאומנית נגד אזרחים ואף טרור יחידים. אך תנועת המחאה של יולי 2017 הדגישה את הפוטנציאל להתגייסות המונית נחושה למאבק, כשמתפתח אירוע שמצליח למקד את הזעם העמוק של שכבות רחבות. מבחינה פוליטית, נראה שגורמי ההנהגה הדומיננטיים במחאה היו מהתנועה האסלאמית. חולשת הכוחות הפוליטיים משמאל בשטח מגבילה את פוטנציאל המאבק להתפתח אפקטיבית לסימון ולהשגת ניצחונות גדולים יותר מול משטר הכיבוש ומול הקפיטליזם הישראלי. אך התסיסה בשטח דוחפת לרדיקליזציה ותספק הזדמנויות גם לקידום הבנייה של כוחות השמאל במזרח ירושלים.

הסכמי ה"פיוס" והמשבר ברצועת עזה

הדרישה ל"אחדות לאומית" ולסיום הבידול השלטוני בין הרשות לרצועה נותרה פופולרית בשנים האחרונות, כשמאחוריה עומדת המסקנה שההפרדה בין שתי הממשלות הפלסטיניות משרתת את מדיניות ה"הפרד ומשול" של השלטון הישראלי ופוגעת בפלסטינים ביומיום. עד כה, ישראל וארה"ב התנגדו לכל "פיוס" שלא יכלול כניעה של חמאס והעברת השליטה ברצועה, רשמית ובפועל, לידי הרשות בהובלת פת"ח. סדרת הסכמי "פיוס" הוכרזו לאורך השנים מאז הסכם קהיר ב-2011, כולל ההסכם של 2014, שגובש לאחר שממשלת נתניהו פוצצה את המשא-ומתן עם הרשות, וסיכולו היה מניע מרכזי מאחורי המתקפה הצבאית הישראלית הקטסטרופלית. ההסכמים השונים כשלו בזה אחר זה משום שלחמאס אין אינטרס לוותר באופן מלא על עמדת השליטה היחסית שהשיג, ובמיוחד על כוחו הצבאי. ההכרזה בספטמבר 2017 על התקדמות חדשה בתהליך הפיוס כללה הסכמה מצד חמאס על העברת השליטה המינהלית ברצועה לידי הרשות ופריסה מחודשת של אלפי שוטרים מטעם הרשות, אך הדיון על כוחו הצבאי של חמאס נדחה.

חמאס נדחק להראות נכונות להתקדמות ב"פיוס". הרקע להסכמות החדשות הוא המשבר המעמיק ברצועה והבידוד של שלטון חמאס, שאיבד בשנים האחרונות במידה כזו או אחרת תמיכה מצד משטר אסד ואיראן, מצד מצרים בעקבות נפילת 'האחים המוסלמים', ואפילו מצד טורקיה וקטר (שגירשו פעילי חמאס). לאחר שחמאס הקים מחדש בגלוי ממשלה נפרדת באוקטובר 2016, ממשלת הרשות – ששמרה את הכינוי "ממשלת הקונצנזוס" שהודבק במקור לממשלה קצרת הימים שהוקמה ביוני 2014 – הצטרפה באופן פעיל למצור עם שורת עיצומים כלכליים נפשעים, שכללו קיצוצים בשכר עובדי הרשות ברצועה ובמכסות החשמל. כביטוי למבוי הסתום האסטרטגי אליו נקלע חמאס, זמן קצר קודם הצהיר ח'אלד משעל, אז ראש הלשכה המדינית של חמאס, כי תנועתו "טעתה כשחשבה שיהיה לה קל לשלוט ברצועת עזה לבדה לאחר הקרע הפלסטיני עם פת"ח בעקבות ניצחונה בבחירות הפרלמנטריות ב־2006"⁵.

ממשלת חמאס החלה להתמודד עם תסיסה גוברת. בינואר 2017 היא דיכאה באלימות את מחאת החשמל שפרצה. המחאה הוציאה אלפים לשורה של הפגנות זעם אחרי שאספקת החשמל החלקית ממילא נחתכה כמעט לחלוטין, כשהרשות הפלסטינית הפסיקה לשלם על הסולר הנדרש להפעלת תחנת הכוח המקומית. עשרות צעירים נעצרו ושחררו מחשש להתפתחות מחאה נרחבת יותר. המפגינים שרפו צמיגים ויידו אבנים לעבר כוחות הביטחון העזתיים ואותתו שהדיקטטורה המקומית של חמאס ניצבת בפני מיאוס גובר. התארגנות Gaza Youth Breaks Out כתבה כי התושבים יצאו לרחובות "כדי למחות נגד ממשלת חמאס והתמודדותה עם משברי החשמל. זוהי הפעולה העממית הבלתי־מפלגתית הראשונה מאז 2011, כשתנועות הצעירים יצאו לרחובות להפגין על הפירוד". קטר וטורקיה התערבו והזרימו נקודתית תקציב ודלק כדי לסייע לשלטון חמאס לייצב זמנית את המצב, אך הבעיות המהותיות במשק החשמל לא נפתרו.

המצור הסדיסטי וסבבי המלחמה המיטו על התושבים תנאים בלתי נסבלים, והדיכוי בידי ממשל חמאס הוסיף לזעם, שעה שחמאס כשל בהצעת מוצא מהמשבר. לפי הערכת האו"ם מ־2015, הרצועה, ש־95% ממקורות המים שלה אינם ראויים לשתיה, צפויה להיהפך כבר

⁵AI-Monitor, אוקטובר 2016

ב-2020 ל"בלתי מתאימה למחיה", תיאור שמשקף את המצב כבר עכשיו. מזה זמן, לפי סקרים, מעל 40% מתושבי הרצועה היו מעדיפים להגר לחו"ל אם הייתה להם אפשרות.

המשטר הישראלי חושש לאורך שנות המצור מהתפתחות של משבר הומניטרי חמור ברמה כזו שתעצים את הביקורת הבינלאומית, ואף תוביל לתנועת המונים שתצבא על הגדר עם ישראל. בינתיים קבוצות קטנות של צעירים עזתים מפגינות באופן שגרתי מול גדר הגבול – וכמה מפגינים כבר נורו למוות בידי הצבא הישראלי – אך המשבר ברצועה עשוי לדחוק בשכבה המונית, שתחוש שאין לה מה להפסיד, לפנות להסתערות על הגדר. כדי להדוף לחץ בינלאומי ולייצב במעט את המצב ברצועה, שלטון נתניהו שיחרר באופן מינורי ולא עקבי את החבל הכלכלי, למשל עם הגדלת מכסות המים הנמכרות לרצועה ומספר המשאיות הנכנסות אליה, והרחבות תקופתיות של התחום המותר לדיג, אך גם הידק את החבל בהיבטים אחרים, כגון ביטול רישיונות לסוחרים והתקפנות היומיומית נגד דייגים וחקלאים.

לדברי הפרשן הפוליטי מוח'ימר אבו־סעדה היושב בעזה, "המצב הקטסטרופלי הזה לא יכול להחזיק. אלא אם תהיה הפסקת־אש ארוכת־טווח, מלחמה נוספת תפרוץ בטוח... בינתיים ישראל רק רוצה שחמאס יפעל נגד רקטות סלפיסטיות, אבל אם ייהרג ישראלי כתוצאה מירי רקטה, חמאס ייגרר למלחמה שהוא אינו מעוניין בה"⁶. העברת השליטה המינהלית ברצועה לידי הרשות צפויה להביא להסרת העיצומים מצד הרשות עצמה ולהקלה במצור מצד מצרים, אך לא להסרתו ולשינוי נרחב שייצב מהותית את המצב.

שלטון הימין הישראלי הסתמך בשנים האחרונות על חמאס, שישקיט לתקופת מה את המיליציות ברצועה, ונעזר פוליטית בסבבי העימות עם חמאס כדי להצדיק התקפות נוספות על הפלסטינים ולהסיח את הדעת מהמצוקות החברתיות בישראל. זוהי מערכת של תלות הדדית, שעה שחמאס מצידו ניזון פוליטית מהתוקפנות הישראלית, בעזרתה הוא הודף ביקורת ומצדיק את המשך קיומו. התמונה הזאת לא משתנה לגמרי גם עם חזרת הרשות לשליטה חלקית ברצועה, שכן חמאס ממשיך לשלוט בכוח הצבאי הפלסטיני החזק ביותר ולא יימנע מעימות צבאי נוסף עם ישראל גם בניגוד לעמדת הרשות כשיהיה לו אינטרס בכך.

⁶ [Gulf News, מרץ 2017](#)

בשלב הנוכחי הנהגתו הייתה מעדיפה לדחות ככל האפשר עימות כזה. למרות התוכנית המקסימליסטית של חמאס למדינה אחת אסלאמיסטית ממערב לירדן, מאז ניצחונו בבחירות הפלסטיניות ב-2006, חלק ממנהיגיו אותתו שהם מוכנים להיכנס להסדר ארוך-טווח מול ישראל. היו"ר החדש של חמאס-עזה יחיא סנוואר אמר בעצמו בראיון לחדשות 2 מתוך הכלא ב-2006: "אנחנו מבינים שישראל יושבת על 200 ראשי נפץ גרעיניים, ויש לה את חיל-האוויר המשוכלל והתוקפני ביותר באזור. אנחנו יודעים שאין ביכולתנו לפרק את ישראל... אנחנו לא נביר במדינת ישראל, אבל מוכנים ללכת איתה להודנא ארוכת-טווח, שתביא את האזור לתקופה של רגיעה, של שגשוג, לפחות לתקופת הדור שלנו ואולי זה יעבור לדור הבא". שלושת משברי המלחמה הקודמים פרצו כתוצאה מהחלטות ברורות של ממשלות אולמרט ונתניהו להגביר את הלחץ על חמאס ולסכל הסכמות על הפסקת-אש ארוכת-טווח. האמנה החדשה שהציגה תנועת חמאס במאי 2017 כוללת הצהרת נכונות להכרה במדינה פלסטינית בגבולות '67, כשלב ביניים, וזאת על בסיס אסטרטגיה המסתמכת על שיתוף-פעולה מוגבר עם המעצמות האימפריאליסטיות. סביב השקת האמנה טען משעל שממשל טראמפ בארה"ב מייצג "הזדמנות מיוחדת" עבור הפלסטינים מכיוון שיש לו "גישות שונות, הוא נועז יותר"⁸

המשטר המצרי, שמעוניין להימנע מיציאה משליטה של המשבר ברצועה, כמו גם בשיתוף-פעולה מצד חמאס במלחמה נגד דאע"ש בצפון סיני ובהרחקת חמאס מחיזוק מחדש של הקשרים עם איראן, התערב (ייתכן שבתיאום עם ממשל טראמפ) לקידום תהליך הפיוס תוך הבטחת מתן הקלות במעבר רפיח. תחילה הוכרזה עסקה בחסות מצרים ואיחוד האמירויות בין חמאס לבין יריבו של עבאס, חבר המועצה המחוקקת מוחמד דחלאן – איש עסקים מולטי-מיליונר המקורב למשטר המצרי, שהיה ממנהיגי הפת"ח וראש "הביטחון המסכל" ברצועת עזה, ושברח מהשטחים והודח מהפת"ח ב-2011 באשמת ניסיון הפיכה נגד עבאס. העסקה, שהבטיחה לדחלאן לחזק את השפעתו ברצועה, כללה תוכנית מתוקצבת לבניית תחנת כוח על גבול הרצועה בצד המצרי. בהמשך, בתיווך המודיעין המצרי ובלחץ המשבר בשטח, חמאס הכריז על פירוק ממשלתו והזמין את הרשות ליטול את סמכויות הניהול בעזה,

⁷ [חדשות 2, כתבה מ-2006](#)
⁸ [חדשות 2, מאי 2017](#)

בתמורה להסרת העיצומים הכלכליים וכביכול לקראת קיום בחירות כלליות למוסדות הרשות.

הרשות סיפקה התחייבות להעסקת רבבות עובדי ממשל החמאס ברצועה (לא ברור לאיזה פרק זמן), שהועסקו בידי חמאס במקביל לעובדי הרשות. אולם לחמאס אין אינטרס וכוונה לפרק את כוחו הצבאי ולוותר באופן מלא על השליטה דה־פקטו בשטח. ראשי חמאס מחפשים כעת בעסקה החדשה להסיר את העיצומים מצד הרשות, להביא להקלת המצור מצד מצרים, לרכוש אהדה ציבורית במטרה לפייס זעם ברצועה ולבנות מנגד על המיאוס הגובר מפת"ח, כמו גם להרוויח זמן להתארגנות מחודשת במישור הצבאי.

בינתיים, לראשונה מזה עשור, כוחות הרשות חזרו לרצועת עזה. עם זאת, שעה שהרשות נמצאת בברית גלויה עם טראמפ והאימפריאליזם האמריקאי, רואה בחמאס איום וממשיכה לרדוף את פעיליו, עדיין לא ברור כמה רחוק חמאס יהיה מוכן ללכת עם ויתורים מצידו כדי לאפשר את המשך התהליך לאורך התקופה הבאה.

חמאס אולי בונה על העובדה שהצטרפות הרשות למצור הביאה לצלילה חדה ותקדימית בתמיכה בפת"ח בקרב הציבור העזתי, משיעור של 40% לכ־28% תמיכה, עם רוב מוחץ של 80% שרוצים בהסתלקותו של עבאס⁹. בנוסף, תומכי פת"ח רבים העבירו את תמיכתם מעבאס לדחלאן על רקע האירועים. אך גם התמיכה בחמאס בקרב תושבי עזה ספגה נסיגה מסוימת. ברית בין שתי ההנהגות הפוליטיות הימניות לא תוכל לסייע לקדם באופן ממשי את מאבק השחרור הפלסטיני, והפתרון נעוץ בקידום אלטרנטיבה פוליטית שמאלית שתציע, על בסיס תוכנית סוציאליסטית, מענה לגורמים למשברים שפוקדים את שתי התנועות היריבות. פת"ח וחמאס נמצאות במבוי סתום מבחינה אסטרטגית, ללא יכולת להציע אופק לוותרים משמעותיים ולשחרור לאומי, בזמן שבקרב ההמונים שורר מיאוס כללי מהמצב תחת הכיבוש ומהניסיון מהמשלות המקומיות של הרשות וחמאס.

⁹ רקר PCPSR, אוקטובר 2017

המשבר ברשות הפלסטינית

הרשות הפלסטינית ממשיכה לקדם את האשליה של התקדמות הדרגתית לעבר עצמאות לאומית ללא מאבק של ממש נגד הכיבוש וההתנחלויות, ולמעשה על יסוד שיתוף-פעולה הדוק ויומיומי עם המשטר הישראלי. בתנאים כאלה הרשות לא תוכל להביא לשיפור מהותי בתנאי המחיה של הפלסטינים – לא במובלעות שבשליטתה ובוודאי שלא מחוצה להן.

השעבוד הקולוניאלי המוחלט של כלכלת הגדה והרצועה לישראל, שמעוגן רשמית בפרוטוקול פריז שנחתם בין ישראל לרשות הפלסטינית ב־1994, חוסם התפתחות כלכלית ברמה הבסיסית ביותר, וההתכווצות היחסית של החקלאות והתעשייה רק העמיקה את התלות ביבוא סחורות, מישראל בעיקר. התמ"ג הפלסטיני לנפש בשטחי הגדה והרצועה הסתכם ב־2015 ב־2,867 דולר בלבד, לעומת 35,728 דולר בישראל – פי 12.5! התוקפנות הצבאית, ההגבלות הדוקוניות שמטילה ישראל על יצוא ויבוא משטחי הגדה והרצועה ועל חופש התנועה, שוד אדמות בידי המדינה והמתנחלים, הרס ומניעת פיתוח תשתיות, והקצאה ברברית של מכסות מים זעומות פוגעים אנושות בתנאי המחיה של פלסטינים בשטחים הכבושים.

המשטר הישראלי נקט בשנים האחרונות מצד אחד מהלכים טקטיים של חנק כלכלי מכוון, כשזוהי אחת התכליות של מדיניות הסגר על הרצועה, שלפי הבנק העולמי חתכה מאז 2007 במצטבר כמחצית מהתמ"ג העזתי¹⁰. כך גם הקפאות ועיקולים של כספי המיסים הפלסטיניים – שגורמים להלנות שכר ממושכות – לצורכי תעמולה וענישה קולקטיבית, לרבות ההחלטה הפרובוקטיבית של ליברמן במרץ 2017 להגדיר את 'הקרן הלאומית הפלסטינית' (הזרוע הכלכלית של אש"ף) כ"ארגון טרור" ולהפיל את פעילותה כדי להכשיר את הקרקע להפקעת נכסיה. על כך נוספות המתקפות הצבאיות שגורמות לחורבן כלכלי. בו־זמנית, המשטר הישראלי נקט מהלכים בניסיון למתן לחצים כלכליים בגדה וברצועה, מחשש מפני התפתחות משברים שייצאו משליטתו. כך למשל תחת שלטון נתניהו הוגדל מחדש מספר העובדים הפלסטינים מהגדה בישראל ובהתנחלויות, ששיעורם מכלל העובדים הפלסטינים בגדה עלה מ־9% ב־2009 לכ־15% ב־2015 (כמאה אלף עובדים, 60% מהם עם היתר עבודה)¹¹.

¹⁰ דוח הבנק העולמי, מאי 2015
¹¹ TheMarker, נובמבר 2016

פערי השכר העצומים (כ־200 שקל ליום בישראל לעומת כ־90 שקל בגדה) ושיעורי האבטלה הגבוהים מאפשרים למשטר ההיתרים לשמש גם כאמצעי נוסף לשליטה באוכלוסייה באמצעות האיום התמידי בשוט שלילת ההיתר. שיעור האבטלה הממוצע בגדה וברצועה יחד הרקיע מאז הכבדת ההגבלות והמחסומים עם פרוץ האינתיפאדה השנייה, ותחת שלטון נתניהו הוא נותר לרוב מעל 20%, לעומת 8%–12% ב־1999–2000. ב־2016 הגיע שיעור האבטלה הרשמי בגדה ל־17% וברצועה ל־42% (בין הגבוהים בעולם). "בקרוב בני ה־20 פלוס בגדה המערבית יש אבטלה של יותר מ־50%. גם בין אלה שעובדים, מעטים מצאו מישרה שמתאימה ליכולותיהם. הפצצה הזאת עדיין לא התפוצצה; רואים את זה במידה רבה במזרח ירושלים, אבל במקומות אחרים עדיין לא", כך מתארים את המצב במכון המדיניות הימני 'מרכז משה דיין' באוניברסיטת תל־אביב, המבקש להשפיע על מדיניות הממשלה.

המשבר הכלכלי העולמי של 2008 גרר נסיגה בתרומות ממדינות ומארגונים זרים, ובשילוב עם השפעות ההתקפות מצד ישראל וגם השחיתות של המקורבים לצמרת הביורוקרטיה, הרשות הפלסטינית נדחקה למשבר תקציבי כרוני. אולם בעוד הנהגתה בראשות עבאס שמה את מבטחה באשליה שארה"ב ויתר מעצמות העולם האימפריאליסטיות יתערבו כדי לאלץ את ישראל לספק לה ויתורים, בו־זמנית היא מיישמת מדיניות צנע כדי להשיג איזון תקציבי ומחריפה את מצוקת הציבור הפלסטיני במובלעות. כך, החל ממרץ 2017 "ממשלת הקונצנזוס" של הרשות החליטה לבטל את הזכאות לביטוח בריאות ציבורי חינם למחוסרי עבודה¹². ב־2012, כשממשלת הרשות הכריזה על העלאת המע"מ ומחיר הדלק – בגלל מחויבותה לפרוטוקול פריז, המצמיד את המע"מ הפלסטיני לישראלי ומחייב אותה ברכישת דלק מישראל – היא נענתה בהתפרצות של תנועת מחאה סוערת, שכללה הפגנות של מאות ואלפים ברחבי הגדה המערבית, ושביתות של עשרות אלפים, בהובלת נהגי התחבורה הציבורית. תחת כיבוש של מדינה זרה, המאבק הכלכלי לבש במהרה אופי פוליטי רחב יותר.

התארגנויות של צעירים הובילו אז קריאות ברוח "האביב הערבי" נגד ממשלת הרשות, נגד עבאס וגם נגד המשת"פיות של הרשות עם הכיבוש: "העם רוצה להפיל את אוסלו!". המחאה הביאה לביטול הגזירות ולקביעתו לראשונה של שכר מינימום – הסכום שנקבע היה לעג לרש, 1,450 שקל בלבד לחודש, והגזירות הקודמות הומרו בקיצוצים תקציביים, אבל ברור

¹² אל־מוניטור, פברואר 2017

היה שהרשות, שהיא למעשה צורה עוברית של מדינה קפיטליסטית פלסטינית, נרתעת מהמרד שהחל להתפתח נגדה. זמן קצר קודם, היא נאלצה לבטל הזמנה מטעם עבאס לביקור של הרמטכ"ל לשעבר שאול מופז ברמאללה בעקבות הפגנות סוערות של מאות, שנרמסו בברוטליות בידי כוחות השיטור של הרשות, אך בהחלט עוררו בהלה במוקטעה. עוד לפני כן הרשות רמסה הפגנות תמיכה במהפכות בתוניסיה ובמצרים, מתוך סולידריות עם הדיקטטורות הערביות ומתוך פחד מהתקוממות עממית נגד המשת"פיות ונגד הפריבילגיות של האח"מים והמקורבים. בבחירות המוניציפליות שנערכו במובלעות בגדה באוקטובר 2012, על רקע ובהשפעת התסיסה החברתית, ושהוחרמו מצד חמאס, הפת"ח חטף מכה.

בתגובה למתקפה הצבאית בגדה ולמלחמה בעזה ב־2014, שוב החלה להתפתח תנועה עצמאית רחבה, נגד המלחמה והכיבוש – עשרות אלפים במצטבר יצאו לרחובות תחת דיכוי צבאי קטלני, במוקדים שונים הוקמו בריקדות, וכ־20 אלף בני־אדם הפגינו מול מחסום קלנדיה. לאחר מרחץ הדמים הברברי ברצועת עזה, המשך התוקפנות הצבאית, הבנייה הפרובוקטיבית בהתנחלויות, הפרובוקציות הלאומיות־דתיות בירושלים והטרור הכהניסטי – שהגיע לשיאו בפיגוע התופת בדומא ביולי 2015 – התרחשה ה"התפרצות". מאז ועד תחילת 2017 נהרגו כ־250 פלסטינים, ברובם צעירים מהגדה המערבית וספציפית מנפת חברון, על רקע מדיניות האצבע הקלה על ההדק ומקרי ההוצאות להורג דה־פקטו של מפגינים ושל חשודים בידי ישראלים.

בה־בעת, המצוקות הכלכליות שבו להרים ראש. הצמיחה הכלכלית המדשדשת בשטחי הרשות בשנים האחרונות שיקפה בעיקר צריכה מבוססת חוב, שעה שמשקי בית לא מצליחים לסגור את החודש. בנוסף, בעוד שמשטר הכיבוש כופה על הפלסטינים בשטחים תלות באספקת מים וחשמל מישראל, ודוחק את הרשות הפלסטינית לחובות, הוא גם מנתק חשמל ומים לאוכלוסייה. כך, חברת החשמל הישראלית – שיודעת בהחלט לנתק משפחות עניות יהודיות, אך לא הייתה מעזה לנתק את זרם החשמל להתנחלויות או לערים ישראליות שלמות – הטילה ענישה קולקטיבית כזו במספר הזדמנויות על ערים פלסטיניות בגדה, עם צמצום אספקה בסדר־גודל של 50%, עקב חובות שנוצרו בתנאי העוני והתקציב המצומק והגירעוני שכופה משטר הכיבוש. ב־2016 נחתם הסדר חובות חלקי, שכלל גם הסכמה על הקמת גוף מתווך מרכזי של הרשות בין חברת החשמל הישראלית לספקים המקומיים, והפרדה

תשתיתית מוגברת. אך ההסכם נועד לחסוך "כאב ראש" למשטר הכיבוש, ואינו מפחית את תלות משק החשמל של הרשות בישראל. ממשלת נתניהו נעתרה אחרי עיכוב של שנים לבקשה להקים תחנת כוח ראשונה בשטחי הרשות, אך תחנה זו, בבעלות פרטית, תהיה כבולה, כפי שמסתמן¹³, לרכישת גז מישראל ולתחזוקה בידי חברת החשמל הישראלית.

במקביל לקטסטרופת החשמל, 'מקורות' קיצצה במכסות המים הזעומות של תושבי הרשות. היא הבטיחה למעשה שההתנחלויות יוכלו להמשיך ליהנות מצריכה גבוהה פי כמה מהתושבים הפלסטינים, כאופייני למדיניות האפרטהייד בתשתיות הנהוגה בגדה – הסכם אוסלו ב' לדוגמה קובע מגבלות נוקשות על אספקת המים לרשות הפלסטינית ומותר בידי ישראל 80% מהמים הנשאבים מאקוויפר ההר, שמצוי ברובו בתחומי הגדה, וכך הרשות מאולצת לרכוש מים מישראל. בקיץ 2016 שורה ארוכה של יישובים פלסטיניים נותרו ללא חיבור למים זורמים במשך שבועות.

תסיסה חברתית

על רקע ההידרדרות הכלכלית, אך גם ה"התפרצות" של 2015, שחיזקה את המיאוס בציבור הפלסטיני מהמשת"פיות של הרשות ואת התקווה בקרב המונים שתפתח התקוממות רחבה נגד הכיבוש, שנת 2016 הייתה לשנה של תסיסה חברתית מוגברת. היא נפתחה עם השביתה ההמונית של 35 אלף מורים במערכת החינוך הציבורית, שהותירה מעל חצי מיליון תלמידים בבית, סחפה תמיכה מקיר לקיר והתאפיינה ברוח של התקוממות עממית.

הרשות הפלסטינית, אחוזת בהלה, הגיבה בהסטה וברדיפה, ולא בחלה בשיטות של כוחות הכיבוש במלחמתה במורים: מחסומים, מעצרים ליליים, החרמת מחשבים וחקירות. ובכל זאת, השביתה הצליחה לגייס אלפי מורים ותלמידים ותומכים להפגנות מחאה ברמאללה. להפגנה הגדולה ביותר הצליחו להגיע, חרף מאמצי הסיכול של המשטרה הפלסטינית, כ-20 אלף מפגינים ומפגינות. השביתה, שהוכרזה לאחר שהרשות לא עמדה בהבטחות שניתנו בתום שביתה מצומצמת יותר ב-2013, הייתה המאבק האיגודי-מקצועי הגדול ביותר בשטחי הרשות בשנים האחרונות, והיא ניקזה לתוכה זעם של שכבות רחבות הרבה מעבר לציבור המורים. ממשלת הרשות ניסתה להיפטר מהמחאה העממית באמצעות עסקה עם ראשי איגוד

¹³ 'גלובס', אפריל 2016

המורים המסואב, שנשלט בידי ביורוקרטיה ימנית המזוהה עם פת"ח, אך באופן משמעותי, המורים מרדו בהנהגה שנעדרה כל מנדט דמוקרטי אמיתי, התארגנו עצמאית, הקימו ועדות שביתה, בחרו נציגים מחוזיים ואילצו את יו"ר האיגוד להתפטר.

הרשות סירבה להיכנס למו"מ עם ההנהגה הדמוקרטית, אולם נחישות המאבק והתמיכה הציבורית רמזו לפוטנציאל הסלמה ואילצו אותה לסגת ולהכריז על העלאת שכר מדורגת עד קיץ 2018. היישום בפועל עדיין מוטל בספק, וייתכן שהמאבק יתחדש. אך את "טביעות האצבע" של שביתת המורים ניתן היה לראות כבר במחאה נגד "חוק הביטוח החברתי" (הביטוח הלאומי). את המחאה הובילה התארגנות 'הקמפיין הלאומי למען הביטוח החברתי', שיזמו איגודים מקצועיים ועמותות, ושהוציאה לרחובות רמאללה אלפים לשתי הפגנות מרכזיות באפריל-מאי 2016. ממשלת הרשות נאלצה להכניס תיקונים לחוק שהעבירה, כולל הפחתת הפרשות העובדים והעלאת הפרשות המעבידים, הגדלת הקיצבה המינימלית, התחייבות הממשלה לערוב לכיסוי כל גירעון עתידי בקרן, ושיפור הזכות לחופשת לידה בתשלום¹⁴. הנחישות והאופי העצמאי של המאבקים החברתיים הם אינדיקציה נוספת לביטחון עצמי מוגבר של שכבות רחבות המחפשות דרך לשנות את המציאות של העוני והכיבוש.

הנהגת הרשות טענה שמאבק המורים היה מזימה של חמאס, וראש ממשלת הרשות חמדאללה ניסה לצייר את המורים כמנותקים מהמציאות כשפטר כי ניתן יהיה להיענות לדרישותיהם "כשנמצא נפט וגז בעזה וברמאללה". אף שהשודד הגדול ביותר הוא הכיבוש הישראלי והרשות נמצאת במשבר תקציבי אמיתי, זהו תירוץ גרוע לשכר הרעב של עובדי הרשות. ראשית, הרשות יכולה לקצץ בשכר הבכירים ולהלאים לדוגמה את אימפריית העסקים 'פאלקון' של בניו של עבאס עצמו¹⁵. שנית, הרשות אינה מובילה כל מאבק ממשי כדי לאלץ את מדינת ישראל לאפשר לפתח את מאגר הגז שמול חופי עזה או לדרוש נתח מהגז שמול חופי ישראל ופלסטין ההיסטורית, והיא נשארת מחויבת לתנאי הסחיטה השערורייתיים של הסכמי אוסלו. שלישית, שליש מתקציב הרשות מוזרם לכוחות הביטחון הפלסטיניים, שנשקם אינו משמש להגנה על התושבים מפני תוקפנות השלטון הישראלי

¹⁴ אל-מוניטור, אוקטובר 2016
¹⁵ אל-יום אל-סאבע, ספטמבר 2016

והמתנחלים אלא בעיקר לאכיפת הסדר של הכיבוש במובלעות בהן מרוכזת האוכלוסייה הפלסטינית בגדה. לכן גם רוב בציבור הפלסטיני בגדה וברצועה תומך בדרישה לביטול "התיאום הביטחוני" בין הרשות לישראל ולביטול הסכמי אוסלו בכלל¹⁶. במרץ 2015 החליט הוועד הפועל של אש"ף פורמלית על "הפסקת כל סוגי התיאום הביטחוני עם שלטון הכיבוש הישראלי", אך עבאס והנהגת הרשות מעולם לא יישמו את ההחלטה – נראה שגם לא במהלך "הקפאת היחסים" על רקע ההתקוממות במזרח ירושלים – והיא נשמרת בבחינת איום רטורי.

בעוד שמעל מחצית בגדה המערבית וכמעט מחצית ברצועה תומכים למרות הכול ב"תהליך שלום", הרוב תומכים בביטול הסכמי ההונאה של אוסלו. במרץ 2017 מאות יצאו להפגין נגד התיאום הביטחוני והסיסמה "העם רוצה להפיל את אוסלו" הידהדה שוב, לאחר הריגתו של הפעיל באסל אל-אערג' ברמאללה בידי ישראל. אל-אערג' נעצר תחילה עם פעילים אחרים בידי המשטרה הפלסטינית באשמת אחזקת נשק בלתי חוקי. לאחר מותו נפתח משפטו ברמאללה, והפגנה מחוץ לכותלי בית המשפט נרמסה בפראות בידי כוחות הרשות. עיתונאית 'הארץ' עמירה הס העירה כי "הניסיון מלמד שאחרי דיכוי ראשוני של מחאה, הרשות הפלסטינית מוצאת דרכים למסמס אותה, אבל ישנה הצטברות מתמדת של מרידות, סלידה, ייאוש וכעס. אין לדעת איך ועד מתי מנגנוני הביטחון של הרשות יוכלו להכיל או לטשטש רגשות אלו, או לדכא את הפעילויות והיוזמות הפוליטיות שהם ייצרו"¹⁷.

לביורוקרטיה של הרשות הפלסטינית ולאליטה המקיפה אותה אין אינטרס במאבק המוני נגד הכיבוש, שכן מאבק כזה יאיים גם על עמדת השליטה שלהם ועל זכויות-היתר היחסיות שהשיגו בעזרת ההסכמים עם משטר הכיבוש. אין זה מקרי שעבאס מיהר להתרפס בהכנעה בפני ממשל טראמפ ולפרוס בפניו שטיח אדום בעת ביקורו בבית לחם. האסטרטגיה שהנהגה הפרו-אימפריאליסטית של הרשות מציעה לשחרור מהכיבוש ולהשגת עצמאות פלסטינית מסתכמת בעיקר בקמפיין דיפלומטי במטרה להפעיל לחץ על השלטון הישראלי לוויתורים באמצעות מעצמות העולם הקפיטליסטיות, בעוד שההמונים הפלסטינים מתבקשים להמתין פסיבית ולהסתפק במחאות סמליות, דוגמת החרם שמובילה הרשות מאז 2010 על סחורות מההתנחלויות (ושהורחב ב-2016 לעוד חמישה תאגידים ישראליים

¹⁶ PCPSR, דצמבר 2016
¹⁷ 'הארץ', מרץ 2017

גדולים). רוב תומך בהצטרפות הרשות לכמה שיותר ארגונים בינלאומיים, אך ללא אשליה ביכולת של קמפיין כזה להביא להישגים ממשיים בשטח, ורק מיעוט רואה במשא־זמתן עם ישראל אמצעי אפקטיבי להשגת מדינה. פסימיות מובהקת שוררת לגבי כל היתכנות להתקדמות במאבק הלאומי בעתיד הנראה לעין, אך רוב הציבור תומך ברעיון של הסלמה במאבק נגד הכיבוש, גם אם ללא ציפיות גבוהות, ולא משנה אם בעזרת "התנגדות עממית בלתי אלימה" או "אינתיפאדה חמושה".

המשבר הכללי שמתפתח ברשות הפלסטינית משתקף בשורות תנועת פת"ח, השולטת ברשות ובאש"ף. פעילים מקומיים מושפעים מהלכי־הרוח והמחאות העממיות, ויריבים של עבאס מחפשים להתכתב עם הזעם הציבורי. חברת המועצה המחוקקת מהפת"ח, נג'את אבו־בכר, שהאשימה את בכירי הרשות בשחיתות והביעה הזדהות עם שביתת המורים, התבצרה במשך שבועיים בבניין הפרלמנט ברמאללה אחרי שהוצא נגדה צו מעצר. כוחות פת"ח מקומיים השתתפו בהפגנות נגד ממשלת הרשות, ואנשי 'גדודי חללי אל־אקצא', המזוהים עם פת"ח, נכנסו לעימותים חמושים עם המשטרה הפלסטינית. באוגוסט 2016, שני שוטרים נהרגו בקרב ירי כזה בשכם, ובתגובה שוטרים פלסטינים עצרו וביצעו לינץ' באחמד חלאוה, קאדר של הזרוע הצבאית. אלפים השתתפו בהלווייתו, בה נשמעו קריאות להתפטרות ראש הממשלה חמדאללה.

על רקע אי־היציבות הפוליטית, "הקוורטט הערבי" (מצרים, ירדן, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות) התערב ודרש מעבאס לסיים את העימות עם דחלאן. המשטרים הסוניים בהובלת מצרים, והשלטון הישראלי, היו רוצים לראות את דחלאן מסייע להם לבנות מחדש את השליטה בשטח, ואפילו ליברמן שיבח אותו. בחסות משטר סיסני במצרים, דחלאן ערך כינוסי תומכים בקהיר, שמשתתפיהם נרדפו על־ידי כוחות הרשות, ועצרות תומכים נערכו ברצועת עזה. במחנות הפליטים אל־אמערי, בלאטה ומחנה ג'נין בגדה התעמתו עם המשטרה הפלסטינית צעירים חמושים המזוהים איתו. עם זאת, דחלאן נדחף להצהיר שהוא עצמו אינו מעוניין להתמודד לנשיאות הרשות הפלסטינית וכי הוא תומך במרואן ברגות'י, המנהיג הפלסטיני הפופולרי ביותר כיום, הכלוא בידי ישראל, שמתכנן כפי הנראה להתמודד בבחירות הבאות לנשיאות, אם וכאשר ייערכו.

ועידת פת"ח, שכונסה בנובמבר 2016, לראשונה מזה שבע שנים, שימשה את עבאס כדי לייצב מחדש את אחיזתו במפלגה ולהרחיק את הפלג של דחלאן מעמדות השפעה. נגד דחלאן הועלתה ההאשמה החדשה שהוא רצח למעשה את ערפאת, ועבאס הצליח לוודא שהפלג היריב לא ייוצג בקרב צירי הוועידה, לאחר שבוועידה הקודמת ב־2009 כשלו הניסיונות מטעם עבאס למנוע את בחירתו של דחלאן עצמו לוועד המרכזי. הפעם, גורמים המזוהים איתו אף סולקו משורות הפת"ח. כך, הוועידה הייתה למפגן אחדות מלאכותי, שהבטיח שבבחירות לוועד המרכזי ול"מועצה המהפכנית" של הפת"ח ייבחרו בעיקר אנשיו של עבאס. מרואן ברגות'י, הנחשב לבעל ברית של דחלאן, היה היוצא מהכלל, כשזכה במירב הקולות לוועד המרכזי. אך עבאס סירב למנותו לתפקיד סגן יו"ר פת"ח. במקביל, גזר־דין של שלוש שנות מאסר שנגזר על דחלאן בדצמבר 2016 באשמת מעילה בהיקף של מיליונים אמור לסייע לרשות להרחיקו מהגדה לשנים נוספות.

בכל זאת, עידן עבאס מתקרב לסיומו ומפגן האחדות המזויף שאירגנה צמרת הפת"ח לא פייס את ההתנגדות כלפיה בציבור הרחב ומקרב גורמי אופוזיציה שונים. הקרקע מתחת לרשות הפלסטינית רועדת ואפשר לצפות להתפתחות משברים ומאבקים בקנה־מידה גדול עוד יותר בהמשך. דחלאן, שכשלעצמו לא גורף אהדה המונית, ממשיך לפעול כדי לבנות אופוזיציה ולרכוש תמיכה בתחומי הגדה והרצועה, וגם במחנות הפליטים בפזורה, כולל באמצעות פעילויות "צדקה". הוא נהנה כאמור מחסות משטר סיס, שכסנקציה על הרשות עקב אי־מילוי ההוראה לקבלתו חזרה של דחלאן מנע למשל בפברואר 2017 את כניסתו למצרים של מזכ"ל פת"ח ג'בריל רג'וב, ששואף בעצמו לרשת את עבאס.

האסירים הפלסטינים

שביתת הרעב האחרונה של האסירים הפלסטינים באפריל–מאי 2017, בהנהגת מרואן ברגות'י, הייתה הגדולה ביותר מזה חמש שנים. היא הציתה גל של הפגנות סולידריות, למרות כתף קרה מצד עבאס והנהגת הרשות הפלסטינית, שאין להם עניין כאמור בהתפתחות תנועת מחאה רחבה ושחששו מהרווח הפוליטי הפוטנציאלי של ברגות'י. התוצאה בסבב הזה כללה כפי הנראה הישג עבור האסירים אך לא ניצחון ברור. נראה שההישג העיקרי הוא הסכם בין הרשות, הצלב האדום וישראל, שמאפשר לרשות הפלסטינית לממן את הביקורים שמארגן הצלב האדום – מספר הביקורים, שצומצם קודם מפעמיים לפעם בחודש מסיבה

תקציבית, אמור לשוב לקדמותו. אין בכך הישג של ממש מול מדינת ישראל, שלא נדרשה לווייתור מצידה, מלבד ההסכמה שהרשות תתקצב ביקורים, מה שבאופן אירוני מתנגש עם תעמולת הממשלה הישראלית שזועקת על עצם העובדה שהרשות מתקצבת אסירים ודואגת לתנאיהם. לגבי הדרישה לטלפונים ציבוריים פוזרו רק הבטחות מעורפלות בינתיים ולא פורסמו הסכמות סביב שאר הדרישות הבסיסיות של האסירים. ברגות'י בכל זאת מיצב את עצמו כמנהיג פוליטי שמוכן לקרוא תיגר גם על האסטרטגיה וההנהגה שמובילים עבאס ושותפיו.

על רקע גלי מחאה בקרב פלסטינים ומאז החמרת תנאי הכליאה של האסירים הפלסטינים המסווגים כביטחוניים ב־2011 חלה הסלמה במאבקי האסירים. שביטות הרעב ההמוניות והפרטניות של אסירים פלסטינים בשנים האחרונות נגד מעצרים מינהליים, תנאי בידוד ושליטת זכויות עוררו הפגנות סולידריות משני צידי הקו הירוק ואף קמפיינים בינלאומיים, והחשש של ראשי שב"ס, שב"כ והממשלה הישראלית מפני התפרצות מאבקים המוניים, בשטח היה בלי ספק הגורם המכריע שהביא לווייתורים בתנאי הכליאה ובהסכמה לשחרר עצירים מינהליים. הדבר האחרון שהם צריכים הוא תרחיש שבו שובתי רעב, ובוודאי מי ממנהיגי האסירים, ישלמו בחייהם, מה שעשוי להוביל למחאה המונית.

באמצעות "חוק ההזנה בכפייה" שאישרה הכנסת ב־2015, שלטון נתניהו מייחל לשבור שביטות רעב של אסירים. אלא שיישום מדיניות עינויים כזו בישראל בשנות ה־1970 וה־1980 הביא דווקא להרג אסירים – התרחיש שמהשלכותיו האפשריות המשטר הישראלי חושש. למשטר הישראלי יהיה קשה להחזיר את מחוגי השעון לאחור בעניין הזה, בהתחשב בהתנגדות העקרונית שהביעה ההסתדרות הרפואית הישראלית, כחלק מההתנגדות העקרונית של ההסתדרות הרפואית העולמית, להזנה בכפייה של אסירים, ובהצהרותיהם המרדניות של רופאים ישראלים בבתי חולים בהם אושפזו שובתי רעב פלסטינים כי לא ייטלו חלק בהליכי הזנה בכפייה.

בבתי הכלא של הכיבוש הישראלי כלואים כיום כ־6,500 פלסטינים המסווגים כאסירים ביטחוניים. בחסות המתקפה הצבאית "שובו אחים" בגדה המערבית ב־2014, המלחמה בעזה, וה"התפרצות" של 2015, חל זינוק תקופתי חד בהיקף המעצרים המינהליים, שעומד כיום על מעל 500, ומספר הפלסטינים הקטינים הכלואים, שמספרם קפץ מאז ספטמבר 2015

מכ־170 ל־300–400¹⁸. האסירים משמשים שק חבטות לצורכי תעמולה דמגוגית עבור ממשלת ישראל והממסד הפוליטי הישראלי, שמנופפים באפליה ביחס כלפיהם ומשיתים עליהם עונשים קולקטיביים.

מאבק סוציאליסטי מתנגדת לאפליית אסירים על רקע לאומי ותומכת בשחרור כל האסירים הפוליטיים הפלסטינים. אין אנו מתעלמים מהעובדה שישנו גם מיעוט של אסירים שבמסגרת מאבק פוליטי ביצעו מעשי זוועה ואיננו דורשים חנינה כוללת עבור מקרים מוכחים כאלה – אסירים שאלו ההאשמות המיוחסות להם צריכים לעמוד למשפט הוגן. אך חשוב להדגיש את צביעות תעמולת שלטון הימין הישראלי ביחס לאסירים "ביטחוניים" פלסטינים עם "דם על הידיים", לא רק בשל סילופי המידע או היחס המקל לאסירים "ביטחוניים" יהודים עם "דם על הידיים" אלא קודם־כול בהתחשב בנהרות הדם הפלסטיני שגנרלים ופוליטיקאים ישראלים שפכו בשירות הכיבוש ומפעל ההתנחלויות. בד־בבד, השמאל המרקסיסטי מתנגד לנקיטת פעולות טרור במאבק, ועל אחת כמה וכמה לטרור חסר־הבחנה הפוגע בחפים־מפשע.

בעוד שהמעמד השליט הישראלי מנסה לצבוע את המאבק הפלסטיני כמעט באופן גורף בצבעי טרור, לרוב מדובר בהסתה ריקה. כך גם לא כל פעולה חמושה היא פעולת טרור – עובדים וצעירים פלסטינים נאלצים להתמודד מול תוקפנות צבאית בלתי־פוסקת, כולל מצד מתנחלים חמושים, ותנאים כאלה מצריכים גם הגנה־עצמית מאורגנת. אך פעולות טרור ממלאות תפקיד הרסני במאבק, בין אם מדובר בטרור יחידים קלאסי של התנקשויות בנציגים בכירים או זוטרים של המדינה במטרה להטיל אימה כביכול במעמד השליט, ובוודאי כשמדובר בפעולות חסרות הבחנה שנועדו לפגוע ולזרוע אימה בקרב ההמונים ושפוגעות בחפים מפשע. פעולות הטרור שמבצעים יחידים, בשליחות ארגונים או באופן עצמאי, מעולם לא החלישו את משטר הכיבוש אלא דווקא שיחקו לידי מבחינה פוליטית והקלו עליו לגייס תמיכה להתקפות ברוטליות יותר נגד ההמונים הפלסטינים.

מאבק סוציאליסטי תומכת, בהקשר של סיום הכיבוש והדיכוי הלאומי של הפלסטינים וקידום שינוי סוציאליסטי ותהליך שלום אמיתי, בקיום משפט הוגן, בהליך ייעודי, בפיקוח

¹⁸ ארגון זכויות האסירים הפלסטינים 'א־דאמיר', ינואר 2017

ארגוני עובדים וזכויות אדם עצמאיים משני צידי הסכסוך, לישראלים ולפלסטינים הנחשדים באחריות למעשי זוועה הקשורים בסכסוך.

הזדמנויות עבור השמאל הפלסטיני בשטחים

הבחירות המוניציפליות הפלסטיניות נערכו לאחר דחיות רבות במאי 2017, שוב רק במובלעות הרשות בגדה, בגלל חרם מצד חמאס, שדרש להשלים קודם את תהליך ה"פיוס". אל החרם הצטרפה הפעם גם 'החזית העממית' במחאה על דיכוי המפגינים נגד התיאום הביטחוני, ובנוסף השתתף בחרם גם ארגון הג'האד האסלאמי. שיעור ההצבעה נותר נמוך, כ-53%. בכל זאת, רשימות שנחשבו "עצמאיות" הצליחו להשיג מספר קולות גבוה יותר ממועמדי פת"ח. הן זכו ב-65% מהמושבים ב-145 מועצות מקומיות שבהן נערכו בחירות. פת"ח הסתפקו בפחות מ-28% מהמושבים באותן רשויות, ואילו 'החזית הדמוקרטית' השיגה כמעט 3%. למרות זאת, פת"ח ממשיכים להחזיק ברוב המושבים במועצות המקומיות, שכן ברוב המועצות לא נערכו בחירות כי התמודדה רק רשימה בודדת של פת"ח או של קואליציות אלקטורליות¹⁹.

המגמות הנזכרות מציירות תמונה של מיאוס כללי גובר בקרב ההמונים הפלסטינים בשטחים, שהתפרץ אל מעל פני השטח גם בצורת מחאות נגד חמאס והרשות, שמצידן נשענות באופן נרחב על דיכוי משטרתי לייצוב השליטה בשטח, התחומה בגבולות שמכתיב משטר הכיבוש הקולוניאלי. תהליך ה"פיוס", גם אם יעורר תקוות מסוימות, לא יוכל להפוך את המגמות על פיהן, שכן לשתי המפלגות הדומיננטיות אין אסטרטגיה אפקטיבית להתגברות על הדיכוי הלאומי ועל המצוקות הכלכליות-חברתיות. במקביל, התערבויות המשטרים הסוניים וניסיונות מצד שלטון נתניהו לבלום בחלק מהמקרים הידרדרות מהירה יותר לא צפויים להיערך בהיקף שישנה משמעותית את המצב. אפילו תרחיש של הסדר מדיני חדש בשנים הקרובות בין השלטון הישראלי לרשות, בעוד שישפיע משמעותית על המצב הפוליטי, לא יוכל להביא להתייצבות עמוקה ואף יעורר התנגדות כשלעצמו.

התסיסה היחסית בגדה וברצועה אינה אפיזודה חולפת אלא, להערכתנו, מבוא לקראת טלטלות פוליטיות משמעותיות. המשברים שפוקדים הן את חמאס והן את פת"ח מעידים על

¹⁹ [סוכנות הידיעות מען, מאי 2017](#)

הריק הפוליטי שנפער בשטחים. פת"ח וחמאס הן עדיין המפלגות החזקות ביותר מבחינת שיעורי תמיכה, פוטנציאל אלקטורלי, מספר חברים ומנגנון, אולם שכבות משמעותיות מאסו בהן וחשות שאין להן כל ייצוג פוליטי.

סקר מקיף של אוניברסיטת א-נג'אח מאוקטובר 2016 למשל, שבחן הזדהות פוליטית עם המפלגות הקיימות, ולא הצבעה פוטנציאלית, העלה ששיעור גבוה של 44% מהנשאלים בגדה ו-21% ברצועה טענו שהם אינם תומכים באף אחת מ-8 המפלגות שצוינו בסקר או במפלגה אחרת²⁰. הניכור בשטחי הרשות בגדה בולט במיוחד. לפי סקר PCPSR, שיעור הנרשמים בגדה להצבעה בבחירות לרשויות המקומיות היה נמוך משמעותית בהשוואה לרצועה (לפני ביטול הבחירות שם). כשנשאלו איזו מהרשימות המקומיות מסוגלת באופן הטוב ביותר לספק "שירותים כגון מים, חשמל, כבישים וכו'" ו"להגן על הזכויות הלאומיות ולתרום לסיום הכיבוש", 23% ו-31% בהתאמה מהנשאלים בגדה ציינו כי אף אחת מהרשימות המזוהות עם פת"ח, חמאס, השמאל, עצמאים או עם משפחת הנשאל/ת אינה מתאימה.

לפי מחקר של עמותת 'פורום הצעירים שארכ' מ-2013, לא פחות מ-73% (!) מהצעירים הפלסטינים בגילאי 18–30 דאז מהרצועה, הגדה ומזרח ירושלים אינם מזדהים עם אף אחת מהמפלגות הקיימות, ו-42% טענו שאף אחת מהן אינה מייצגת את העם הפלסטיני²¹. התארגנויות של צעירים כגון Gaza Youth Breaks Out, 'צעירים נגד ההתנחלויות' מחברון ו'פלסטינים למען הכבוד' (فلسطينيون من أجل الكرامة) ממלאות חלק מהחלל הפוליטי בחזית המאבקים של הצעירים, אך לא מדובר במפלגות או בארגונים עם תוכנית פוליטית מקיפה וסדורה. בקרב כלל הציבור, התארגנויות מקומיות של ועדות מאבק ושל משמר קהילתי עונות לחלק מהצורך החיוני בהתארגנות בשטח, אך גם הן אינן מספיקות כדי להציע אלטרנטיבה פוליטית.

'הברית הדמוקרטית' הייתה קואליציה אלקטורלית שמאלית של מפלגת העם, החזית העממית, החזית הדמוקרטית, האיחוד הדמוקרטי (פד"א) והיוזמה הלאומית (מפלגתו של מוסטפא ברגות'י, לשעבר מזכ"ל מפלגת העם), בשיתוף עם פעילים עצמאיים – שהוקמה באוגוסט 2016 לקראת הבחירות המקומיות במטרה להציב משקל נגדי משמאל לשתי

²⁰ סקר אוניברסיטת א-נג'אח בשכם, אוקטובר 2016
²¹ דוח 'מצב הצעירים בפלסטין 2013', מרץ 2013

המפלגות הגדולות, על בסיס מצע כללי לקידום דמוקרטיה, השקעה בתשתיות והתנגדות לכיבוש ולשחיתות. בהצהרתם לתקשורת הכריזו כי הרשימה "מחויבת לבטא את הקולות והשאיפות של העובדים והמדוכאים והקבוצות המודרות בחברה, תפעל לחזק את התפקיד של נשים וצעירים בתהליך קבלת ההחלטות במוסדות נבחרים מקומיים"²². הקמפיין לא הספיק להתרומם בצורה משמעותית טרם דחיית הבחירות, ולבסוף, לאחר הצטרפות החזית העממית להחרמת הבחירות, היוזמה למעשה התמוססה.

כשלעצמו, הניסיון להציב מוקד משיכה פוליטי בולט משמאל היה חשוב. אם הכוחות המעורבים, שברובם מגדירים עצמם סוציאליסטיים, היו מגבשים תוכנית פעולה לבניית תנועה בשטח, מעוררים דיון, ומגבשים תוכנית נועזת לשחרור לאומי ולשינוי סוציאליסטי, הם היו מסוגלים למשוך שכבות משמעותיות יותר. אולם בעוד שהחזיתות מצליחות עד היום לזכות לאהדה מסוימת על ההקרבה של פעיליהן במאבק, הגישות והרקורד שלהן ושל שאר הארגונים שהיו מעורבים בברית הדמוקרטית – המגיעים באופן כללי ממסורות פוליטיות מאוואיסטיות-סטליניסטיות – הגבילו במידה מסוימת את פוטנציאל היוזמה. נציין כי העובדה ששתי החזיתות לא התבססו היסטורית על אסטרטגיה של מאבק המוני ואימצו תחת זאת טקטיקות גרילה מבודדות ומוגבלות ואף טקטיקות הרסניות של טרור יחידים, כולל הרג אזרחים, מדגישה כי הן מתקשות למעשה להציע אלטרנטיבה שמאלית עקבית וברורה לפת"ח ולחמאס. חלק מהכוחות שהיו מעורבים בברית הדמוקרטית עשויים למלא תפקיד חיובי בקידום אלטרנטיבה פוליטית רחבה משמאל, אך ב־זמנית התפתחות בכיוון הזה עשויה לצמוח גם מכוחות חדשים, מתוך ועל רקע מאבקים גדולים שירימו ראש בהמשך.

מדינה אחת או שתיים?

מידת הספקנות והחשדנות ביחס לעמדת "שתי מדינות" נשאר גבוהה נוכח התוקפנות הישראלית והבנייה בהתנחלויות בפרט, אך הדרישה לסיום הכיבוש בשטחים הפלסטיניים של 67' והקמת מדינה פלסטינית שבירתה מזרח ירושלים עדיין זוכה לתמיכה נרחבת. באותו הזמן, רוב מוסיף לדחות את הרעיון של מדינה אחת דו־לאומית, משותפת לפלסטינים ולישראלים. אכן ייתכן שבעתיד בשלב מסוים יתחולל מפנה אסטרטגי במאבק הפלסטיני,

²² ערוץ 'נט', אוגוסט 2016

והתוכנית להקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל – בין שזו נתפסת כשלב בדרך למדינה לאומית על כלל פלסטין ההיסטורית ובין שלא – תיזנח ותוחלף בתוכנית להשתלבות במדינת ישראל על בסיס אזרחות מלאה וקול שווה לכל אדם מתוך שאיפה לנצל רוב דמוגרפי להשגת ריבונות לאומית או הסדר דו־לאומי (פחות סביר שהתביעה לריבונות לאומית כשלעצמה תיזנח). אם ההמונים הפלסטינים בשטחים הנשלטים בידי ישראל ידרשו זכויות אזרח במדינת ישראל, כולל זכות הצבעה, זוהי זכותם המלאה, וגם אנחנו נתמוך בדרישה דמוקרטית כזו, כחלק מתוכנית של שינוי סוציאליסטי, שתבטיח את זכויות כלל הקבוצות הלאומיות והמיעוטים.

כפי שהסברנו למשל ב־2016 במסמך 'השמאל המרקסיסטי, הסכסוך הלאומי והמאבק הפלסטיני'²³, חיוני להכיר בכך שעל בסיס קפיטליסטי הפלסטינים לא יוכלו להשיג שחרור לאומי אמיתי והסכסוך הלאומי לא יוכל להיפתר. שדרוג הסטטוס של הרשות הפלסטינית באופן רשמי ל"מדינה" יותיר אותה כמדינת בובה ענייה ומדוכאת בידי הקפיטליזם הישראלי, הערבי והעולמי; מדינת משטרה שסועה שתנקוט אמצעי דיכוי כבדים כדי להבטיח את הסדר הקפיטליסטי של אי־השוויון והמשך הדיכוי הלאומי בדגם בנטוסטני. גם מאבק סביב דרישה לזכות הצבעה במדינת ישראל, אם יצליח להתגבר על כל אמצעי הדיכוי והניסיונות של הריאקציה לגייס את הציבור היהודי נגד המאבק, יקצור מדינה בלתי שוויונית באופן קיצוני, עם עימותים לאומיים מתמשכים ופוטנציאל גבוה למלחמת אזרחים. התוכנית של ההתארגנות 'שתי מדינות, מולדת אחת', שמציעה כפתרון לסכסוך הסדר קונפדרטיבי, שיתיר לכאורה חופש תנועה מלא לאזרחי שתי הקבוצות הלאומיות ויאפשר לכאורה את מימוש זכות השיבה, מסתכמת בניסיון לפתור את הבעיה במישור החוקתי־משפטי בלבד. הרעיון שתוכנית כזו, אם תמומש, תוכל לפתור את הסכסוך הוא אוטופי. הסדר כזה, שאמור להותיר את ההתנחלויות במקומן ושקידומו כיום עלול אפילו לעמעם את החשיבות של המאבק הדחוף במפעל ההתנחלויות והנישול של הפלסטינים, יושתת על מצב מאוד לא שוויוני בין שתי הקבוצות, שהעימותים ביניהן יימשכו ועוד איך.

²³ 'השמאל המרקסיסטי, הסכסוך הלאומי והמאבק הפלסטיני', גילוי־דעת שפירסם הוועד הארצי בשם הארגון באפריל 2016

הבטחת המשאבים הנחוצים עבור הפליטים הפלסטינים והבטחת תנאי מחיה ראויים וטובים, שוויון אמיתי ומלא לכלל הקבוצות הלאומיות באזור, ודמוקרטיה, ייתכנו רק בהקשר של תהליך אזורי של מהפכה חברתית, "אביב סוציאליסטי". אך לא מספיק לדבר על נקודת הסיום המיוחלת של המאבק, חברה סוציאליסטית, הכרחי להכיר גם בנקודת המוצא, לפתח פרספקטיבה לדרך ההתפתחות האפשרית של מהפכה חברתית ולגבש את התוכנית הפוליטית הנדרשת בתנאים האובייקטיביים בכל שלב. הערכה רצינית של הדרך בה עשויה להתפתח מהפכה אינה יכולה להתגבש על סמך משאלות לב. ברור לדוגמה שסוציאליסטים/ות מעדיפים תרחיש שבו תצמח מדינה סוציאליסטית דמוקרטית אחת בין הירדן לים, ולמעשה בכל המרחב האזורי, ללא הפרדות לאומיות. לפני 1948, השמאל המרקסיסטי הזהיר מפני תוכנית החלוקה האימפריאליסטית והתנגד לה. גם כיום השמאל המרקסיסטי מתנגד להשקפה הריאקציונית המבקשת להבטיח רוב לאומי-אתני יהודי בישראל, ולמעשה מתנגד לכל שאיפה לאומנית לקדם רוב לאומי-אתני בכל מקום – אנחנו תומכים בשוויון זכויות מלא למיעוטים ומתנגדים לגישה הגורסת שהבטחת הזכות להגדרה עצמית של קבוצה לאומית כלשהי צריכה להיגזר מהמשקל הדמוגרפי שלה.

אין לנו תפיסה מקובעת לגבי שום נוסחה וייתכן ששינוי עתידי בנסיבות יוביל אותנו למסקנה שנדרש קידום תוכנית של מדינה אחת סוציאליסטית ממערב לירדן. היינו מעדיפים זאת בהחלט אם השלב הנוכחי של הסכסוך היה מסובך פחות, עם רמה פחותה של עוינות וחוסר אמון בין העובדים והעניים משתי הקבוצות הלאומיות. אולם המלחמות של 1948 ו-1967 סיבכו דרמטית את הסכסוך.

נקודת המוצא כיום היא של מצב בו מעמד העובדים משתי הקבוצות הלאומיות – אחת מדכאת ומנשלת ואחת מדוכאת ומנושלת – מתנגד נחרצות לרעיון של ויתור על עצמאות לאומית. ישנה חשיבות לכך שגם מעמד העובדים הישראלי-יהודי חרד מהאפשרות שייהפך למיעוט לאומי נרדף, ויהיה מוכן להילחם נגד כל איום לשלול את קיומה של מדינה לאומית "משלו". אין להתעלם מכך שלמעמד העובדים בתוך ישראל, היהודי ברובו, יש תפקיד מכריע במאבק נגד הקפיטליזם הישראלי. בשלב הנוכחי, הרעיון של פתרון על בסיס שתי מדינות לאומיות מעורר עדיין, למרות חוסר האמון העמוק, פחות אנטגוניזם בקרב מעמד העובדים משני צידי השסע הלאומי בהשוואה לרעיון של מדינה דו-לאומית. אנחנו סבורים

שתוכנית סוציאליסטית שתוכל פוטנציאלית לזכות לאוזן קשבת במעמד העובדים משתי הקבוצות ולשמש בסיס למאבקים שיגברו על השסע צריכה להציע הסדר מדיני על בסיס שתי מדינות סוציאליסטיות, שישתפו פעולה ביניהן במסגרת קונפדרטיבית, בשאיפה לכינון קונפדרציה דמוקרטית רחבה של מדינות סוציאליסטיות באזור.

כיום, המעמד השליט הישראלי מקבל סיוע פוליטי דה־פקטו מכוחות ריאקציה במזרח התיכון שמקדמים אנטישמיות או רטוריקה תוקפנית ביחס לאוכלוסייה הישראלית־יהודית. אך אם היו עכשיו מפלגות סוציאליסטיות המוניות ברחבי האזור ובקרבת הפלסטינים שהיו מאמצות תוכנית על בסיס הקווים שתיארנו, המעמד השליט הישראלי היה נמצא בעמדה מוחלשת הרבה יותר לגייס את העובדים הישראלים לצד מהפכת־הנגד. מיליוני עובדים וצעירים יהודים־ישראלים היו יכולים לראות בכך אלטרנטיבה מושכת לקפיטליזם הישראלי ולמלחמה המתמדת שמציעה הציונות. רק כך מעמד העובדים בציבור היהודי יוכל לספק מענה לחששותיו הביטחוניים והקיומיים ולהשיג עצמאות לאומית אמיתית, כזו שלא מבוססת על תלות במעצמות אימפריאליסטיות עולמיות ועל עימות עם האזור אלא על השתלבות שוויונית בו.

הטענה כי הבנייה בהתנחלויות כבר הביאה למצב בלתי הפיך השולל הקמת מדינה פלסטינית מפריזה בכוחה של תנועת ההתנחלות, או מעריכה שפיזית לא ניתן יהיה כיום לקיים מדינה פלסטינית עצמאית. אך תנועת ההתנחלות מייצגת מיעוט קטן, ניתן יהיה להכריע אותה ואת הגרעין הקשה הכהניסטי שלה, ותהליך הדה־קולוניזציה עצמו כחלק מהסדר מדיני יוכל להתרחש במגוון דרכים.

ביחסי הכוחות הקיימים מול המדינה הקפיטליסטית הישראלית, הפלסטינים נדרשים להסתפק במדינה המבוססת על שטחי '67 בלבד, אך בהקשר של הסדר מדיני על בסיס סוציאליסטי, ייתכן ששטחים נוספים עם רוב פלסטיני בשטחי '48 יחליטו וולונטרית לחבור למדינה פלסטינית שוות־זכויות, תוך הבטחת זכויות מיעוטים. במקביל, מדינה ישראלית סוציאליסטית, כמו כל מדינה סוציאליסטית, תהיה בהכרח מדינה דמוקרטית של כלל אזרחיה ולא "אתנוקרטיה" מפלה, ותצטרך לפעול בשיתוף־פעולה הדוק עם המדינה הפלסטינית וכלל מדינות האזור לרווחה, שלום ושגשוג אזורי. בנוסף, יש הטוענים שבעולם הגלובלי כיום אין הצדקה להקמת מדינות לאומיות קטנות, אך אף מדינה לאומית אינה יכולה

להסתדר במנותק מהמערכת הבינלאומית, ועובדה זו אינה קשורה לנחיצות הפוליטית ולהיתכנות הפוליטית של הקמת מדינת לאום כלשהי.

גם אם הסדר מדיני מסוים יכלול, כפי שדורש השלטון הישראלי, הכרזה רשמית על "קץ התביעות", לא זה יקבע האם הסכסוך הלאומי יחל לגווע או יוסיף להתפתח. המעמד השליט הישראלי מודע לכך ולכן האגף המעוניין לבחון אפשרות לווייתורים מבקש לוודא שכל הסכם ייאכף ביד ברזל. במציאות, רק אם ההמונים הפלסטינים והישראלים יאמצו פרספקטיבה לפתרון וייראו תהליך שמספק מענה לחששותיהם ולשאיפותיהם הבסיסיות, ומביא לשיפור אמיתי בתנאי חייהם, הסכסוך יוכל להתחיל לגווע.

גורמים במשטר הישראלי מפנטזים שיוכלו לסגור עסקה עם הרשות הפלסטינית שתוותר על זכויות הפליטים הפלסטינים, מתוך הנחה שהסכמה פורמלית כלשהי מעל ראשיהם של הפליטים הפלסטינים לשלילת זכויותיהם פשוט תעלים את מיליוני הפליטים וצאצאיהם הכמהים לפתרון צודק שיספק את שאיפותיהם הלאומיות והחברתיות. מנקודת מבט סוציאליסטית ואינטרנציונליסטית צריך לדחות את הטענה שסוגיית הפליטים היא "משחק סכום אפס", כאילו שפתרון לפליטים יבוא רק על חשבון זכויות לאומיות ליהודים-ישראלים או שזכויות אלו ייתבנו רק בזכויות-יתר על חשבון הפלסטינים. נדגיש כי השמאל המרקסיסטי מתנגד לתביעה הלאומית הציונית להכיר בזכויות-יתר קולקטיביות מיוחדות לכלל יהודי העולם בשטח ישראל-פלסטין. הקו המנחה אותנו הוא מניעת כל סוג של אפליה לאומית. מאבק סוציאליסטי דורשת הכרה עקרונית בנכבה הפלסטינית, באפליה ובנישול המתמשכים, ובזכות של הפליטים וצאצאיהם לבחור לשוב לשטחי פלסטין ההיסטורית, כולל שטחי '48, כמו גם בזכותם לחיות חיי רווחה – בהקשר של שינוי סוציאליסטי, ניתן בהחלט לממש זאת ללא יצירת עוולות חדשות. על בסיס עקרונות אלה ניתן יהיה לגבש בתהליך הידברות עממי ודמוקרטי תוכנית מוסכמת באשר לדרך המימוש בפועל. תוכנית כזו תוכל לכלול בין השאר הסכמה לגבי התקופה הנדרשת לתהליך היישום, הקצאת המשאבים הנחוצים, ועירוב הקהילות בתכנון יישובים ושכונות ובאופני השיקום והשחזור של יישובים שנחרבו. במסגרת התהליך הרחב לשינוי סוציאליסטי של החברה ולשלום, ניתן יהיה גם להבטיח שמירה הדדית של זכויות הקבוצות הלאומיות בהתאם לצורך בכל שלב כדי להרגיע אי-אמון וחששות.

מה ההיגיון בקיום שתי מדינות סוציאליסטיות נפרדות במצב כזה? בדומה לרעיון של כל מדינת עובדים ועובדות דמוקרטית, פוסט־קפיטליסטית, מדובר ב"תחנת מעבר" על המסלול בדרך לחברה סוציאליסטית גלובלית, שבמסגרתה יתייחר לאורך זמן גם תפקיד המדינה כשלעצמה, על מנגנוני הדיכוי שלה. ייתכן ששלב של שתי מדינות סוציאליסטיות יהיה קצר למדי או שלא יתקיים כלל, כשבהשפעת עוצמת האירועים של מהפכה חברתית מעמד העובדים משתי הקבוצות הלאומיות עשוי לפתח סולידריות מעמדית חזקה ועל בסיס ההכרה באינטרס משותף אף להחליט לכונן מדינה אחת משותפת במתכונת פדרלית או אחרת. בנוסף, ההיגיון של הפרדות לאומיות מתייחר בתהליך שבו פערים לאומיים חומריים ופוליטיים מיטשטשים ונמחקים. אך שקיעת ההפרדה הלאומית תצטרך להיות וולונטרית ודמוקרטית, כחלק מתהליך התגברות על הצלקות החברתיות של אי־השוויון, הדיכוי ורעל הריאקציה שיישאר כמורשת מהחברה הקפיטליסטית.

כפי שהסברנו, הפתרון לא "יגיע מבחוץ", במובן של התערבות מדינות קפיטליסטיות או של ניסיון עקוב־מדם לכפות באמצעים צבאיים על מיליוני ישראלים שלטון זר. אפילו התפקיד החיוני של סולידריות בינלאומית יישאר תפקיד מסייע לתפקיד המכריע של הפלסטינים עצמם במאבק לשחרור לאומי ולתפקיד מעמד העובדים הישראלי במאבק לשחרור מהקפיטליזם הישראלי.

120 שנה אחרי הקונגרס הציוני העולמי הראשון, הסכסוך הציוני־ערבי, ובהמשך הישראלי־פלסטיני, הלך והתעצם משלב לשלב, במידה רבה גם בהשפעת התערבות מעצמות העולם, החל מהצהרת בלפור לפני מאה שנה, דרך ה"הפרד ומשול" בתקופת הכיבוש הבריטי, ועד להחלטת החלוקה והמעורבות הבלתי פוסקת מאז. אחרי זוועות השואה, הרעיון של מדינה לאומית חדשה שתפתור כביכול את מצוקות היהודים בעולם, הצליח לעורר תקוות ותמיכה מצד המוני יהודים. אך כפי שהשמאל המרקסיסטי הזהיר מראש, המדינה הקפיטליסטית החדשה הייתה לסיוט לא רק עבור העם הפלסטיני שנושל ודוכא בשלל אמצעים, אלא התגלתה גם כ"מלכודת" עבור מעמד העובדים הישראלי היהודי, שסובל מהשלכות סכסוך הדמים, כמו גם מניצול וממצוקות כלכליות תחת אוליגרכיית ההון הישראלית. לפני שבעים שנה, המלחמה העקובה מדם שפרצה בעקבות תוכנית החלוקה, הובילה לנכבה הפלסטינית, לכינון

משטר של אפליה לאומית, וממדי הדיכוי ועוצמת הסכסוך רק גאו כעבור עשרים שנה עם כיבוש שטחי הגדה, הרצועה ומזרח ירושלים. על רקע אסונות הסכסוך, במיוחד לאחר קריסת "תהליך השלום" מאז תחילת המילניום, כיום הרעיון של חיי שלום, רווחה ושוויון אמיתיים עבור הישראלים והפלסטינים, היהודים והערבים, נראה דמוני.

אולם מאבק המוני של הפלסטינים מסוגל לשבור את המצור ברצועה, לאלץ את משטר הכיבוש לסגת מהגדה וממזרח ירושלים, וגם לספק ויתורים לפליטים ולפלסטינים אזרחי ישראל. למעמד העובדים הישראלי יש את האינטרס והיכולת לקחת לידיה את השליטה במוקדי הכוח בכלכלה ובחברה הישראלית, כחלק ממאבק השחרור המעמדי שלו ומהמאבק לשינוי סוציאליסטי באזור. קידום בנייתן של מפלגות שמאל סוציאליסטיות רחבות, עם שורשים במעמד העובדים והעובדות, משני צידי הקו הירוק ובארצות האזור הוא משימה מרכזית בהקשר הזה. רק תנועת המונים מלוכדת עם סדר יום מהפכני, של מעמד העובדים והעובדות משני צידי הקו הירוק וברמה האזורית תוכל לשים סוף לגיהנום של דיכוי לאומי, נישול קולוניאלי וסכסוך דמים, ולמצוקות שמבטיחה המערכת הקפיטליסטית. רק מאבק לשינוי סוציאליסטי יוכל להניח את היסודות לשוויון, להגדרה עצמית ממשית לכל הקבוצות הלאומיות, ולחיי שלום ורווחה.